זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁיְּנָטֵל הָאִילָן וְכוּ', והמשנה באה ללמדנו בזה שגם אם יש בה רק שתי דפנות בידי אדם, אם הן מונחות זו כנגד זו [בצד צפון ודרום או בצד מזרח ומערב], כשרה, כיון שהסוכה יכולה לעמוד עליהן ואפילו אם ינטל האילן לא תיפול (ר"י מלוניל; ר"ן על הרי"ף יא, א מדפיו, וראה מאירי).

גְּמָרָא. דְּתַנְיָא הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה וְכוּ', ויש גורסים כאן 'בראש העגלה או בראש הספינה' (רש"י לעיל ז, ב ד"ה בראש, תוס'), משום שעגלה ניידת היא ונראית כעראית ולא קבועה, ופסולה למאן דאמר סוכה דירת קבע היא (רש"י שם), והטעם שהגמ' כאן אומרת שסוכה בראש הספינה פסולה רק משום שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של ים, ולא משום שהיא ניידת כמו סוכה על גבי עגלה, משום שהדרך לדור בספינה, ואינה נראית כעראי למרות שהיא מיטלטלת (תוס' לעיל כא, ב ד"ה שאין, ולביאור זה נמצא שהמחלוקת לגבי ראש העגלה אינה כמו המחלוקת לגבי ראש הספינה, וראה מהרש"א על התוס' לעיל ז, ב ד"ה העושה). ויש שפירש, שגם בראש העגלה מדובר במקרה שהסוכה יכולה לעמוד ברוח מצויה שעל הארץ, ואינה יכולה לעמוד ברוח מצויה שבראש העגלה כיון שהיא ניידת (תוס' לעיל ז, ב שם). ויש שאינו גורס בברייתא זו בראש העגלה (ר"ת בתוס' שם).

הֵיכָא דְּאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּיָבְשָׁה לֹא כָּלוּם הִיא, כיון שבמקרה זה הסוכה אינה נחשבת אפילו כדירת עראי (רש"י). ויש מפרשים, משום שסוכה זו אינה ראויה לכל שבעת ימי החג, וסוכה שאינה ראויה לשבעה פסולה, כמבואר בסמוך (ר"י מלוניל ד"ה שתים; רא"ה ד"ה בראש). ויש שפירש, שמחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה [כמבואר להלן (כד, ב)], אולם אין לפוסלה משום שאפילו שם דירת עראי אין לה [וכפירוש רש"י], משום שלמאן דאמר סוכה דירת עראי היא, הסוכה כשירה אף אם אין בה תנאי דירה כלל (חי' מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם הל' סוכה עמ' 18 בדעת הרמב"ם, וכע"ז בפירוש רבינו אברהם מן ההר, וראה עוד ברכת אברהם שגם רש"י סובר כן).

סוּכָּה דִּירַת עֲרַאי בְּעֵינָן וְכֵיוָן דְּיָכוֹלָה לַעֲמוֹד שִׁבְעָה בְּרוּחַ מְצוּיָה דְּיָבְשָׁה כְּשֵׁרָה, אף שלמעשה אינה יכולה לעמוד שבעה ימים, משום שרק סוכה שמצד עצמה אינה יכולה לעמוד שבעה ימים פסולה, אולם סוכה שאינה יכולה לעמוד שבעה ימים רק בגלל המיקום שלה, כשרה (האלף לך שלמה או"ח שעח). ואף שמחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה [כמבואר להלן (כד, ב)], ומחיצה זו אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה במקום בו היא עומדת [דהיינו רוח מצויה של ים], מכל מקום דין זה אינו משום שמחיצה שעומדת ליפול אינה מחיצה, אלא הוא נכלל בהלכות מחיצה שנאמרו למשה בסיני, וקיבלו חז"ל שחוזק המחיצה נמדד לפי רוח מצויה דיבשה ולא לפי רוח מצויה של ים (עמק ברכה סוכה, יט). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח תרכח, ב).

הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה – וכגון שהניח דלתות על שני סוסים, והעמיד מעליהן מחיצות וסכך (רש"י), ומכיון שהדלתות משמשות כקרקעית הסוכה, היא נחשבת קבועה אף שלמעשה היא מיטלטלת על ידי הסוסים, כיון שביחס לקרקעיתה היא קבועה, ומשום כך אין זה דומה לסומך סוכתו בכרעי המיטה שהיא פסולה כיון שאין לה קבע [לחד מאן דאמר, כמבואר לעיל (כא, ב)], כיון ששם קרקעית הסוכה היא קרקע עולם, וביחס אליה היא מיטלטלת, שהרי אין המיטה קבועה בקרקע (ר"ן על הרי"ף י, א בדפי הרי"ף ד"ה ר' יהודה, ובכך מיושבת קושיית תוס'). ויש שסובר, שבסוכה העשויה על גבי שתי בהמות אין חיסרון בכך שהיא מיטלטלת, כיון שדרכם היתה לעשות סוכה באופן זה, מה שאין כן במיטה (ערוך לנר, ובכך מיישב מדוע רש"י כתב על גבי שני סוסים. ולעיל כא, ב הוסיף לבאר שאין זו סברא רחוקה, משום שמצינו שבזמנם היו נלחמים במגדלים בנויים על בהמות ופילים). ויש שפירשו, שמדובר שהסכך עצמו הונח על גבי עמודים הקבועים בארץ, והכניס את הבהמה תחתיו והעמיד עליה את קרקעית הסוכה (תוס').

סוּכָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְשִׁבְעָה לֹא שְׁמָהּ סוּכָּה, ומכיון שגזרו חכמים שאסור לעלות אליה ביום טוב, נמצא שאינה ראויה ליום טוב ראשון (רש"י; רבינו אברהם מן ההר). ויש מפרשים, שסוכה זו אינה ראויה לשבעה, משום שבכל שבעה ימים יש שבת (רא"ה; ריטב"א), אבל ביום טוב מותר לעלות אליה משום אוכל נפש, אם אין לו סוכה אחרת (פמ"ג תרכח משב"ז, ג, אולם ראה ביכורי יעקב שם, ז, הסובר שאין להתיר משום אוכל נפש, כיון שאם אין לו סוכה יכול לאכול מחוץ לסוכה). ויש שפירש, שכיון שביום טוב ראשון חייב לאכול מדאורייתא כזית בסוכה, לא גזרו חכמים שלא לעלות לסוכה שעל גבי בהמה, כדי שיוכל לקיים את המצוה מדאורייתא (ערוך לנר, ראה מקראי קודש פסח ב, יא, שהוכיח שאין צריך שתהיה ראויה לכל שבעה מעת לעת, וראה להלן להלכה שהאחרונים נסתפקו אם באופן שאין לו סוכה אחרת רשאי לעלות אליה).

וְרַבִּי מֵאִיר הָא נַמֵּי מִדְּאוֹרַיְיתָא מְחַזֵּא חֲזָיָא וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזְרוּ בָּהּ, אמנם בעלמא מודה רבי מאיר שאם הדבר מצד עצמו אינו ראוי מדרבנן, הוא פסול לדאורייתא, ורק כאן שהסוכה מצד עצמה ראויה אלא שמשום גזירה צדדית אינו יכול לעלות אליה ביום טוב, סובר רבי מאיר שהיא נחשבת סוכה הראויה לשבעה, ולכן מבואר לקמן (לה, א) שאין אדם יוצא ידי חובתו באתרוג של תרומה טמאה משום שאין בו היתר אכילה, אף שאיסור האכילה שבו הוא רק מדרבנן [שהרי מדאורייתא רק דגן תירוש ויצהר חייבים בתרומות ומעשרות] (אחיעזר ב מז, י, ובכך מיישב את קושיית השער המלך סוכה ח, א).

ולרבי יהודה, הסוכה פסולה מהתורה אף שהאיסור לעלות לבהמה הוא רק מדרבנן, כיון שלמעשה אינה ראויה לשבעה (רא"ה; ריטב"א). אולם גם לרבי יהודה הפסוק 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' אינו בא למעט סוכה שעל גבי בהמה, שהרי לולא גזירת חכמים ראויה היא מדאורייתא, אלא הפסוק בא למעט סוכה רעועה שאינה יכולה לעמוד שבעה ימים (יד דוד, וראה עוד ברש"ש). ויש שפירש, שרבי יהודה סובר כרבי אליעזר [לקמן (כז, ב)] שלומד מפסוק זה שצריך בפועל לשבת בסוכה כל שבעה, ומי שלא ישב בסוכה ביום טוב ראשון, אינו יושב בה בחול המועד (שער המלך שם, וראה שפת אמת).

■ להלכה, סוכה שעל גבי בהמה כשרה ואין עולים לה ביום טוב [כרבי מאיר] (שו"ע או"ח תרכח, ג), ואם עבר ועלה יצא ידי חובתו [כרש"י במשנה], ואם אין לו סוכה אחרת, הסתפקו האחרונים האם מותר לו לעלות אליה ביום טוב ראשון ולקיים מצות עשה דאורייתא (משנ"ב שם, יח).

וְלֹא גּוֹלֵל לְקֶבֶר - כיסוי הארון (רש"י), ויש מפרשים, אבן שמכסה את חלל הקבר (תוס'), והיינו האבן שמניחים בתוך הקבר מעל המת, אולם המצבה שמניחים מעל הקבר אינה נקראת גולל, כיון שאינה רואה פני מת (ריטב"א, וראה שם עוד שאין מחלוקת בין רש"י לתוס', וראה עוד תוס' כתובות ד, ב ד"ה עד, שגולל היא המצבה שמניחים לציון הקבר).

■ המשך במילואים עמ' 125